

DE AUTEUR INTEGREERT MET (AL DAN NIET MODERNE) PAPOEA'S, BALLIEMVALLEI, IRIAN JAYA (INDONESIË) 1992.

Moderne Papoea's

Dilemma's van een multiculturele samenleving

Zijn culturen gelijkwaardig, of bestaan er culturen die op morele gronden superieur (d.w.z. beter) zijn aan andere? Paul Cliteur is de laatste opvatting toegegaan. Natuurlijk is het moeilijk een definitie te geven van wat een cultuur is en hoe dat gemeten kan worden. Maar deze problemen gelden ook voor het begrip 'intelligentie', toch zal niemand er moeite mee hebben dat bepaalde mensen dommer of slimmer zijn dan andere. In dit boek worden uiteenlopende onderwerpen behandeld, zoals de doodstraf, het 'hoofdzoekjesdebat', de rol van tolerantie in de multiculturele maatschappij, en het belang van de vrijheid van meningsuiting. Niet elk hoofdstuk is even interessant, maar in zijn totaliteit heeft Cliteur een boeiend boek geschreven.

DOOR THIJS DE RUYTER VAN STEVENINCK

Kunnen wij 'moderne Papoea's' worden? Anders geformuleerd, kunnen wij "een cultuur aannemen die uit één blok gehouwen is"? Zullen we monoculturalisten (het tegenovergestelde van multiculturalisten) worden, zoals een in de binnenlanden van Nieuw Guinea levende stam die nog nooit met buitenstaanders in aanraking is gekomen, en dus nog van 'vreemde smetten vrij is'. De auteur denkt van niet, maar vindt wel dat we er naar moeten streven, omdat onze cultuur nu eenmaal superieur is aan die van de meeste immigranten. Wat overigens niet betekent, zo vermeldt hij er nadrukkelijk bij, dat onze mensen ook superieur zijn. Ik heb Paul Cliteur nooit ontmoet, maar ik heb indertijd over dit onderwerp boeiende discussies gevoerd met een van zijn discipelen, de in het boek enige malen aangehaalde Ayaan Hirsi Ali. En ook voor deze tijd heb ik me intensief met deze materie bezig gehouden¹.

Bezwaren

Eigenlijk ben ik het met heel veel in dit boek wel eens. Dat is natuurlijk een beetje jammer, want als het goed is, legt een recensie altijd wel de vinger op een paar zere plekken. Vooruit dan, drie kleine puntjes van kritiek en één serieuzer bezwaar.

Ten eerste geeft Cliteur er een aantal keer blijk van dat hij toch een beetje een studeerkamergeleerde is, die soms het contact met de maatschappij een beetje kwijt lijkt te zijn. Op pagina 37 stelt hij "Toch stemmen we allemaal. Kennelijk laten we ons niet door de complexiteit van de materie intimideren." Ik denk juist dat deze toegenomen complexiteit er de reden van is dat steeds minder mensen gaan stemmen. Vroeger was niet alleen alles veel overzichtelijker, maar toen konden we ons nog richten op (de stemadviezen uit) onze eigen zuil.

Een ander opvallend voorbeeld is als Cliteur op pagina 10 beweert dat, als illustratie van het feit dat een onderwerp voor een column niet te vanzelfsprekend mag zijn, de doodstraf geen geschikt thema is, omdat 99,99% van alle moderne Nederlanders tegen de doodstraf is. Tenzij de definitie van modern hier slaat op al dan niet tegen de doodstraf zijn (maar dan is er sprake van een tautologie) lijkt me dit aanvechtbaar. Ikzelf bijvoorbeeld beschouw me als zeer modern, maar ben niet op principiële gronden

Cliteur geeft er een aantal keer blijk van dat hij toch een beetje een studeerkamergeleerde is

tegen de doodstraf (wel op pragmatische). Dit is opmerkelijk, omdat dat de auteur in hoofdstuk 5 een aantal overtuigende argumenten vóór de doodstraf presenteert, zonder zich overigens zelf voorstander te noemen.

Ten tweede worden door Cliteur de meeste problemen van de multiculturele samenleving gelijk gesteld aan de islam. Natuurlijk hebben de meeste in Nederland levende leden van etnische minderheden een moslimachtergrond. Maar als hij het over andere minderheidsculturen heeft, sluipen er kleine slordigheidjes in zijn verhaal. Nasi en bami zijn geen Chinese- maar Nederlands-Indische gerechten (pagina 19), hoewel ze vaak in Chinees-Indische restaurants geserveerd worden. Een tulband en een kris, zoals bij een Britse politieagent (van Indiase afkomst) problemen hebben gegeven, zijn geen symbolen van het hindoeïsme maar van de Sikh-religie (pagina 101). En Gerrit Jan Heijn is niet degene die de Oibibio heeft gesticht (pagina 177), dat was zijn zoon Ronald Jan, zij het wel met de erfenis die hij van zijn vader had gekregen.

Ten derde worden in dit boek godsdiensten en culturen wel erg makkelijk over één kam geschoren, hoewel in hoofdstuk 8 een paragraaf staat met als letterlijke titel 'Cultuur is vaak religie'. Dat een verschijnsel als vrouwenbesnijdenis voor het grootste deel in islamitische landen voorkomt betekent nog niet dat het een islamitisch verschijnsel is. Er zijn namelijk ook moslimlanden waar het niet voorkomt (zoals Turkije en Marokko) en er zijn landen met christelijke meerderheden en minderheden waar het wel voorkomt (bijvoorbeeld Ethiopië respectievelijk Egypte). Beter is te spreken over islamitische versus westerse culturen. Als ik naar mijn eigen kennissenkring kijk, merk ik dat mensen met een Somalische en Ethiopische afkomst verschillende religieuze achtergronden hebben, maar wel opvallend veel culturele eigenschappen gemeen hebben.

Cultuur en ontwikkeling

Het meer serieuze bezwaar is, dat dit boek een heldere analyse geeft van de multiculturele problematiek in Nederland, maar dat mogelijke oplossingen er wat bekaaid af komen. Het wordt steeds duidelijker dat het achterblijven van onze islamitische medeburgers een probleem is van groeiende omvang en dat hier snel iets aan gedaan moet worden om Antwerpse toestanden te voorkomen. Maar wat? We kunnen natuurlijk moeilijk de islam verbieden, niet op principiële overwegingen

en al helemaal niet op pragmatische gronden. Veel verder dan "het stimuleren van de vrijzinnigheid" komt Cliteur niet. Een idee dat ik van harte onderschrijf, maar waar ik niet veel van verwacht, zeker niet op korte termijn. Het afschaffen van het islamitisch onderwijs zou meer zoden aan de dijk zetten, maar ik ben bang dat we daarvoor moeten wachten op een volgend CDA-loos kabinet, omdat het christelijk onderwijs dan immers ook gevaar loopt. Het feit dat de etnische minderheden in Nederland oververtegenwoordigd zijn aan de onderkant van de maatschappij, zou ons sowieso tot nadenken moeten stemmen. Naast culturele verklaringen, spelen sociaal-economische factoren hier ongetwijfeld ook een rol. Maar zijn deze twee wel zo goed te scheiden als soms beweerd wordt? Of is het misschien zo dat ze elkaar beïnvloeden? Het is goed mogelijk dat bij twee kinderen die onder dezelfde sociaal-economische omstandigheden opgroeien, het moslimkind toch minder toekomstperspectieven heeft dan het niet-moslimkind. Niet alleen omdat discriminatie in Nederland ongetwijfeld een rol speelt, maar ook omdat het ene kind onder islamitische- en het andere onder westerse normen en waarden opgroeit. En het is mijns inziens zeer waarschijnlijk dat eerstgenoemde minder bevorderlijk zijn voor het bereiken van welvaart dan de 'gewone' westerse normen en waarden.

In dit boek worden godsdiensten en culturen wel erg makkelijk over één kam geschoren

We kunnen in ieder geval niet ontkennen dat maar weinig islamitische landen tot serieuze economische ontwikkeling zijn gekomen, wellicht met uitzondering van dunbevolkte 'oliebronnen' als Saoedi Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en Brunei, en een land als Maleisië dat een grote Chinese minderheid kent. Veel arme Afrikaanse landen kunnen zich nog beroepen op ongunstige omstandigheden op klimatologisch gebied (tropische ziektes) of op geografische factoren (afgesneden van de zee of van grote bevaarbare rivieren). Dit geldt voor sommige moslimlanden (Mali, Jemen, en Afghanistan) ook, maar weer niet voor andere, zoals Marokko, Egypte, Syrië, Libanon, Turkije en Iran.

Het verband tussen cultuur (c.q. religie) en ontwikkeling is hier zo sterk dat het niet op toeval kan berusten, waarbij ontwikkeling niet alleen verwijst naar economische welvaart,

maar ook naar zaken als corruptie, niveau van de wetenschap, eerbiediging van de mensenrechten, en democratisch gehalte². Cultuur vormt dan een belangrijke verklaring voor onderontwikkeling. Islamitische Nederlanders kunnen natuurlijk profiteren van –in hun land van herkomst ontbrekende– instituties als goed onderwijs, een onafhankelijke rechtspraak en een stabiel financieel-economisch stelsel. Maar ze blijven te maken hebben met de door hun voorouders meegenomen waarden die hun ontwikkeling ook in Nederland blijven remmen. Interessant is welke waarden dat dan precies zijn, hoe sterk hun invloed is en vooral wat we daar aan kunnen doen. Daar had ik graag Cliteur's mening over gehoord.

Fouten niet herhalen

Door de naderende vergrijzing zullen we in de nabije toekomst meer buitenlanders nodig hebben. De vraag is daarbij niet eens of maar wanneer dat zal zijn. Het wordt dan in ieder geval zaak niet de fouten uit de jaren '60 te herhalen, toen we grote groepen immigranten binnenhaalden: eerst Zuid-Europeaanen, later Turken en Marokkanen. Met de wijsheid

achteraf kunnen we nu constateren dat ten eerste gedacht werd dat deze mensen weer terug zouden gaan en ten tweede dat ze dus niet hoefden te integreren. De ontkenning van de noodzaak tot immigratie, gestimuleerd door het huidige "Nederland is vol" denken, maakt het waarschijnlijk dat deze fouten vroeg of laat herhaald gaan worden. We moeten ons dus niet alleen nu al gaan afvragen of we onze migranten tijdelijk of permanent willen binnenhalen³, maar ook of we ze alleen toegang willen verlenen als ze een contract tekenen waarin de beloven dat ze bepaalde facetten van onze cultuur overnemen.

Het boek van Cliteur kan ik intussen iedereen aanbevelen, inhoudelijk interessant en prikkelend, maar ook vlot geschreven. Misschien is het een idee om het verplichte literatuur te maken op Nederlandse imamoopleidingen.

Paul Cliteur, Moderne Papoea's – Dilemma's van een multiculturele samenleving, Arbeiderspers 2002, 223 blz., €16,50.

De auteur is econoom, cultuurfilosoof en redacteur van Idee.

FOTO: HERMAN WOUTERS

Noten:

1. 'Met en zonder eigen identiteit', *ESB*, 31 juli 1998 en 'Bijzonder en religieus onderwijs', *ESB*, 5 maart 1999.
2. 'Cultuur verklaart achterstand moslimlanden', *Trouw*, 20 oktober 2001.
3. 'Stimuleren van tijdelijke migratie biedt voordelen', *NRC Handelsblad*, 3 augustus.